

ACC. N:R M. 13988:1-8.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Folkhögsk. ö. kontor
Härad: S. Asbo Adress: R. A. Svensson,
Socken: Högå Berättat av: " "
Uppteckningsår: 1956 Född år 1871 i Högå

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Husbondefolk och tjänstefolk. s. 1-8.

LUF 105

ACC. N:R M. 13988:/.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Prof 105

!

Först vill jag meddela, att de uppgifter, som här lämnas, avse de senaste 50 åren av förra århundradet. Uppgifterna har jag till stor del från mina föräldrar, men till stor del äro de egna upplevelser och erfarenheter.

~~XXXXXXXXXXXX~~

Allmänna förhållanden . Jorden sköttes under min barndom och ungdom på ett helt annat sätt än nu. Åkerbruksredskapen voro ofta av mycket primitivt slag. Jag kan minnas, att hos en lantbrukare i min hemby hade man trågrepar, vilka användes, då man lāsste ladugårdsgödsel, som skulle utköras på åkrarna. Jorden hade man alltid i 7 skiften, och varje år hade man ett skifte i träde, då jorden påfördes gödsel och kördes om och om igen för att "ta livet av ogräsrötter." Om en lantgård hade en "rymd" på t.ex. 50 tunnland, hade man i regel ett tjugotal nötkreatur, däri inberäknade kvigor och kalvar samt två par arbetshästar och 3 à 4 unghästar. Man ville gärna ha goda unghästar, så att man om möjligt kunde få in sådana som remonter, ty för dem vankade goda priser. Om en gård var på 50 tunnland eller mer, så hade man nästan alltid en tjur, som stod till tjänst, då korna voro brunstiga. Mera sällan hade men en hingst, som stod till betäckning. På ställen med 15 à 20 tunnland hade man 2 hästar och 6 till 8 fäkreatur. På ställen med 7 à 8 tunnlands "rymd", så hade man endast en häst, ett par kor och ett ungdjur. På ett eller annat ställe

hade man "orne", fargalt, men i min hemförsamling hade man sällan mer än en modersugga. Mycket ofta hölls för övrigt auktioner, på vilka smågrisar såldes. Helt annt är förhållandet och har varit sedan lång tid tillbaka i Häglinge, där jag tjänstgjort 25 år: där har man flera modersuggor på vartenda ställe, det må vara litet eller stort. Men man har ju också sagt, att Göinge härader äro de mest svinaktiga i Skåne. -- På ställen med 50 tunnland hade man, såvida inte det fanns vuxna barn, nästan alltid 2 drängar och 2 pigor. -- Då säden skulle avhuggas, måste i allmänhet, åtminstone på de större ställena, lejt folk hjälpa till, ty all säden måste avmejas med handkraft. I regel var det inte allt för svårt att leja folk, ty i varje församling fanns en hel mängd människor, som voro "grovarbetare".

I allmänhet tog man tjänst för ett år, men många tjänare stannade på samma plats under många år. Man "gick i tjänst" den 1 november, och tjänsten slutade den 23 oktober. Tiden 24---31 oktober voro fridagar. -- Icke sällan hade man på bondgårdarna några bisamhällen i kupor av halm

Arbetsfördelning. På de större gårdarna, 100 till 200 tunnland utförde husbonden i regel inte något grovt arbete. Han hade nog att göra det förutan. Då det i huset gällde att baka ett stort bak surt (grovt) bröd, vilket var mycket arbetsamt, så fingo naturligtvis töserna (pigorna) äta degen. Vad själva mat-

ACC. N:R M. 13988:3.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

lagningen angår, så var det mor i huset, som skötte den, men naturligtvis fingo pigorna hjälpa till med mycket, såsom att råskala potatis, speka sill o.d. -- I min hemförsamling hade man under min tid inga st^uda (oxar) att köra med, och i allmänhet hade man nog kommit så långt, att intet ärligt arbete ansågs ohederligt. Tjänarna hade ingen fördelning med arbetet. Man talade visserligen om fördräng och andre dräng, och naturligtvis hade fördrängen något högre betalning, men båda hjälptes åt att gödslatefter djuren, att hugga bränne, att rykta hästarna o.s.v. Och vad pigorna angår, så var det detsamma som med drängarna: man talade om första piga och andra piga o.s.v. Mjölknungen sköttes alltid av pigorna och utfodringen av drängarna med tillsyn av husbonden. Var och en dräng hade sitt hästpar, och drängen ville gärna ge sina hästar lite mer gröpfung än den andre drängens hästpar. Ibland kunde det hända, att mor i huset fick deltaga med i djurens utfodring. På våren reste allt husets folk utom far och mor åstad för att skära torv i en annan församling, där man hade gott om torvmossar, och då fingo far och mor själ sköta djuren. Innan den beramade dagen kom, då man skulle åstad för att skära torv, hade mor i huset mycket att göra för att få "mejen, mad o go mad, forr daj, som skolle te tormosen behövde meed o eda." Torvskärarna voro vanligen borta två dagar. När svinet eller grisen skulle slaktas, fingo karlarna hålla i djurets ben, medan slaktaren eller hans gelike stack kräket.

Sedan fingo fruntimren sköta räntan, "smälta fitt~~ed~~ (istran) o koga pölsan, som var så obeskrivligt god. Svinkroppen delades sedan av mannen. Inte allt för sällan fingo pigorna vara med o "lässa mög" (lässa gödsel, då sådan utkördes på åkrarna)

"Ärliga" arbeten ansågos inte förnedrande, även om somliga luk- tade illa. Ett sådant var att rensa avträdeshuset. Icke sällan fingo människor tillnamn efter sitt yrke. En man vid namn Jöns Persson var mycket med och läste märgel, och han blev märglare- Jenssen. Per, som var slaktare, blev slaktarepären, och Per, som spelade fiol, blev spele-Pären. Sedan fanns det en mängd öknamn såsom pram-Pären, han hade haft en präm m.fl. Ett öknamn--jag vet inte varifrån det kommit, men det förekom och förekommer än --- Stobb, Stobba-Annerssen, Stobba-Sofian. Detta öknamnet före- kom i många församlingar. Per Nilsson hade tjänat hos klockaren, och han nämndes alltid vid namnet klockare-Pären. Sedan -- de namnen höra inte till Höja-- Boska Jenssen, Bom- Nilssen (han brukade öppna och stänga en bom. Men somliga namn (och sådana hade vi i Höja) voro Sneger, Studen, Mesen, Råven, Trumleknubben. Lyckligt- vis torde sådana namn nu vara utdöda.

Arbetstid och fritid. Man steg tidigt upp varenda dag. Under de långa vinterkvällarna voro tjänarna i regel med inne i "folkastuan" men de fingo ju först gå ut någon gång och ge djuren foder, sedan gällde set att "nattfora". Någon fritid för tjänarena har jag

ACC. N:R M. 13988:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

5.

mig icke bekant. På många ställen fingo barnen, både pojkar och flickor från tidig barndom deltaga med i lantbruksgöromål

Umgänge. På det ena stället var det samhörighet mellan husbondfolk och tjänare, på ett annat ställe fanns ingen sådan. På somliga ställen voro tjänarna med inne bland gästerna, då gästabud hölls, på andra fingo de stå "tanför". I allmänhet fingo drängarna ligga i drängkammaren, belägen vid häststallet, och där var varmt och gott, och jag har hört folk påstå, att de aldrig legat så gott, som då de legat i drängkammare. Hästarna^s trampande och tuggande samt grimskaftens "gnissel" verkade sövande på ett behagligt sätt. Jag vågar inte säga, om pigorna hade någon eldstad i "pigkammaren". På åtskilliga ställen fanns absolut ingen. På ett och annat ställe blev det hela mycket familjärt. På ett ställe i Bleking --- jag hade min första tjänstgöring som folkskollärare i Bleking, och jag såg det själv--- lågo mannen och hustrun, drängen och pigan i samma rum. Man hade naturligtvis en liten och dålig bostad. Först under detta århundrade torde förändringar i detta avseende ha inträffat. Tjänarna hade i allmänhet sina saker förvarade i en kista..

På ett ställe åto husbondfolk och tjänare tillsammans, på ett annat gjorde de det inte. "Folkastua" var den stuga, där husets folk uppehöll sig under vardagarna, där pigorna sutto vid sina spinnrockar, och där man hade en "onbänk", på vilken far kunde ligga

och vila sig. I folkastuan hade man ett långt matbord. Far och mor sutto, då måltid intogs, vid bordsändan, och sedan sutto pågana vid lånväggen, närmast föräldrarna den yngste, sedan kommo de efter ålder och nederst satt den äldste. Han hade den "sura kagan" hos sig, och det var han, som skulle skära bröd, så mycket som åtgick. Mitt emot pågana sutto töserna och grebborna, även de i ordning efter ålder, rang och värdighet. Alla måltiderna under söckendagar intogos i folkastuan. Först var det davre, som bestod av kaffe och något tilltugg. Detta vankades, tidigt på morgnarna, Sedan blev det frukost, då man ofta hade stekt potatis och stekt fläsk. Middagarna bestodo icke sällan av något slags stuvning, men mycket ofta hade man "kogesmad" på ett stycke ryggfläsk, en fläskskank eller något annat, taget ifrån ett fläskstycke. Man slaktade icke sällan 3 à 4 svin under året, åtminstone på de ställen, där man var 7--8 personer. På kvällen hade man alltid en rent stereotyp rätt: kokta päror o spege-sill med tillhörande grädd-doppa. Denna doppa hade man i ett par små skålar, och doppade man gemensamt i dessa skålar, ett nästan vidrigt system.

Om tjänarna fingo besöka gudstjänsterna, är mig obekant; säkert är, att det var då som nu: de gingo ytterst sällan i kyrkan.

Jag vill minnas, att ungdomsgillena på allvar började på 1880-talet, och nästan all ungdom från byn var då med. Man dansade hela natten efter musik av en gammal fiolspelare. Funschen flödade. Jag har någon gång sett logdanser, men det är intet att tala om.

ACC. N:R M. 13988: 7.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

I detta sammanhang synes det mig naturligt att tala om den lön, som tjänarna hade. Vi hade i min hemby en gammal rar f.d. tjänstepiga, som kallades "Söra-Lottan". Hon hade i slutet av 1850-talet en lön på 17 kronor jämte ett par ullstrumpor, d.v.s. knappt 5 öre om dagen. Men döm! Sedan hon slutat att tjäna, brukade hon spinna åt folk och kunde då förtjäna ända till 17 öre om dagen. När hon vid hög ålder dog, hade hon likväl samlat ett kapital på över 1000 kronor. Men här skall det sägas, att när Lotta kom med vad hon spunnit, så erhöll hon smör, bröd, ett stycke fläsk, en spann mjölk och åtskilligt annat. -- I början av 1860-talet fanns det mycket duktiga flickor, som hade en lön på 25 kronor för året jämte ett par ullstrumpor. För denna lön fingo de icke sällan slita så hårt, att ryggen höll på att krökas.

Härkomst . Tjänstefolket kom från vilket hem som helst. Det hände-- jag vet det bestämt-- att husbonden hade endast en mindre gård, men han hade en vuxen son, som kunde till största delen sköta gården. Gubben kunde emellertid inte betala pågen någon lön, men sådan krävde han. Detta hade till följd, att sonen tog sig en drängplats hos en annan lantbrukare, och så fick gubben därhemma leja sig en dräng i stället för sonen

Någon gång hände det, och så gör det ännu, att en dräng kom att stanna för husets dotter. Icke sällan blev det ett slags tvångs-

ACC. NR M. 13988:8.

äktenskap. Föräldrarna till tösen tyckte ju i allmänhet inte om att det gick så, men efterhand kommo de dock till den slutsatsen, att "han e ju dokti", och så blev det hela bra.

Husbondevälde. Husbondefolket kallade alltid tjänarna för du, och tjänarna kallade alltid husbondefolket för Nils Svensson, Per Jönsson eller vad det kunde vara och "morän" för mor eller mor Nils Svensson, mor Per Jönsson

Bestraffningar av vuxna tjänare har jag inte hört omtalas mer än en gång, men det hade varit klokt, om inte husbonden hade börjat, ty det var han, som fick en duktig tröja stryk.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8.